

5. Corina Schulze, Sarah Koon-Magnin, and Valerie Bryan. Gender Identity, Sexual Orientation, and Sexual Assault: Challenging the Myths. – Lynne Rienner Publishers, 2019. – 235 p.
6. Georges-Abeyie, D. E. Sex, Gender, Multidimensional Value Space, and Social Cultural Resistance-Afrocentrism // Women & Criminal Justice. – 2015. – Vol. 25, issue 1-2. – P.100-119.
7. Jensen, K., Ratcliffe, K. Theories Old and New Mythic Historiography: Refiguring Kenneth Burke's Deceitful Woman Trope // Rhetoric Society Quarterly. – 2018. – Vol. 48, issue 1. – P. 88-107.
8. Pilcher, J. & Whelehan, I. 50 Key Concepts in Gender Studies. – London: Sage, 2004. P. 59.
9. Prior, S. Gender Identity, Sexual Orientation & Sexual Assault: Challenging the Myths // Gender & Society. N 3.
10. Storozhuk, S. V., Goyan, I. M. Greek as the Basis of Gender Stereotypes. Anthropological Measurements of Philosophical Research. 2016, issue 10, 78-89.

УДК 130.2:316.423

Горбань О.В.

Київський університет імені Бориса Грінченка

ПОНЯТТЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОГО ЦИВІЛІЗАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

В статті проаналізовані різні наукові підходи до аналізу сутності поняття «громадянське суспільство». Серед них особливий інтерес на думку автора представляють політико-правовий, соціологічний, політичний та соціально-філософський підходи. В статті здійснена спроба осмислення поняття громадянського суспільства як провідного концепту сучасного соціально-політичного дискурсу та феномену соціальної реальності в контексті її соціально-філософської рефлексії. Виділені дві концепції, що лежать в основі сучасного соціально-філософського розуміння даної проблеми. Згідно з першою, громадянське суспільство ідентифікується з державою особливого типу, в якому юридично забезпечені, політично захищені і ідеологічно обґрунтовані права і свободи особистості, в силу чого воно може вважатися «цивілізованим», тобто громадянським. Друга трактує громадянського суспільства як певну сферу соціуму - сферу позадержавних відносин, структур та інститутів. Зроблено висновок, що в основі громадянського суспільства, лежать три складові: приватна власність, правові відносини та самостійні і впевнені в своїх силах люди.

Ключові слова: *соціум, держава, громадянське суспільство, громадянин, спільність, солідарність*

Горбань А.В. Понятие гражданского общества в контексте современного цивилизационного развития. *В статье проанализированы различные научные подходы к анализу сущности понятия «гражданское общество». Среди них особый интерес по мнению автора представляют политико-правовой, социологический, политический и социально-философский подходы. В статье предпринята попытка осмысления понятия гражданского общества как ведущего концепта современного социально-политического*

дискурса и феномена социальной реальности в контексте ее социально-философской рефлексии. Выделены две концепции, лежащие в основе современного социально-философского понимания данной проблемы. Согласно первой, гражданское общество идентифицируется с государством особого типа, в котором юридически обеспечены, политически защищены и идеологически обоснованы права и свободы личности, в силу чего оно может считаться «цивилизованным», то есть гражданским. Вторая трактует гражданское общество как некую сферу социума - сферу внегосударственных отношений, структур и институтов. Сделан вывод, что в основе гражданского общества, лежат три составляющие: частная собственность, правовые отношения и самостоятельные и уверенные в своих силах люди.

Ключевые слова: социум, государство, гражданское общество, гражданин, общность, солидарность.

Horban O. The concept of civil society in the context of modern civilizational development. The article analyzes various scientific approaches to the analysis of the essence of the concept of "civil society". Political-legal, sociological, political and socio-philosophical approaches are of particular interest to the author. An attempt is made to understand the concept of civil society as a leading concept of contemporary socio-political discourse and the phenomenon of social reality in the context of its socio-philosophical reflection. Two concepts that underlie the modern socio-philosophical understanding of this problem are highlighted. According to the first, civil society identifies with a state of a particular type in which the rights and freedoms of the individual are legally secured, politically protected and ideologically justified, whereby it can be considered "civilized" - civil. The second treats civil society as a sphere of society, the sphere of extra-state relations, structures and institutions. It is concluded that three components are at the heart of civil society: private property, legal relations, and independent and self-confident people.

Keywords: society, state, civil society, citizen, community, solidarity.

Постановка проблеми. XXI століття увійде в історію сучасної цивілізації як час історичного виклику і час пошуку гідної відповіді на цей виклик. Складні світові трансформаційні процеси, зумовлені кризовими явищами як економічного так і соціально-політичного характеру, змушують до пошуку альтернатив суспільного облаштування людського буття. Специфічні прояви цих трансформацій ми спостерігаємо в Україні, де останні роки все більше шириться запит на народовладдя в контексті горизонтальних суспільно-владних відносин, які продемонстрували свою ефективну здатність в умовах делегітимації офіційних владних інституцій. Цим пояснюється пильна увага до ідеї громадянського суспільства та її здійснення в нових нестандартних умовах XXI століття.

Слід зазначити, що захоплення проблематикою громадянського суспільства, яке спостерігалось на рубежі XX-XXI ст., зараз корелює вже зі значною кількістю песимістичних оцінок, пов'язаних, як правило, з негативними тенденціями досягнутого рівня суспільного розвитку, а також загальних перспектив розвитку України на сучасному етапі цивілізаційного розвитку. Разом з тим, сприйняття громадянського

суспільства як головної умови незворотності утвердження демократичного ладу в суспільстві і державі продовжує мати свою нормативну цінність, а також високу практичну значимість на тлі прискороеного процесу деградації соціального порядку і правового нігілізму в нашому сьогоденні [1, с. 4-6]. Нажаль, в сучасних світоглядних проявах уявлень про громадянське суспільство превалює скоріше кон'юнктурно-політичний аспект, ніж науково-осмислені дискусії. Тому звернення до заявленої проблеми - нагальна необхідність. Без її вирішення суспільство не зможе вийти з соціальної безвиході. Це історичний виклик, який чекає своєї гідної відповіді [2, с. 3-5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Існують різні трактування громадянського суспільства, уявлення про його структуру, функції, його рамки соціального простору та його перспектив у майбутньому. Відзначаючи лексичні особливості концепту громадянського суспільства, М.В. Ільїн пише: «Сам по собі вираз «громадянське суспільство» в його латинському (*societas civilis*) та грецькому (*koionia politike*) варіантах існує з незапам'ятних часів і пов'язаний з постаттю громадянина (лат. *civis*, грец. *polites*). Сукупність таких громадян якраз і утворює громадянське суспільство, яке протистоїть як деспотії, так і соціальним групам варварів» [3, с. 139]. Античне розуміння громадянськості засноване, перш за все, на «позаособистісних, а тому значною мірою формальних підставах пов'язання з певним місцем проживання - *polis* походить від кореня зі значенням твердиня, скеля, місто - обгороджене, захищене місце» [3, с. 163].

Виникнення такого суспільства пов'язане, як стверджували Аристотель і Платон, з появою вільного, економічно незалежного громадянина як самостійного і політичного чинника, який володіє певним комплексом прав і свобод та наділеного обов'язками і відповідальністю перед суспільством за свої дії.

Традиційне розуміння громадянина і громадянськості веде до трактування громадянського суспільства як спільності, солідарності людей, згуртовує необхідністю протистояння зовнішній загрозі варварів, завойовників-кочівників, стихіям природи і т.п. Спільність виявляється, таким чином, замкнутою, самоідентифікуючись та самопідтверджуючись на основі жорсткого протиставлення «свій/чужий». Процес самозамикання може отримати своє продовження і нову якість самоорганізації, коли дихотомія «свій/чужий» перетворюється в активну дихотомію «свій - ворог». Однак чи буде суспільство, згуртоване на такій основі, мати право називатися громадянським? Очевидно, що це суспільство, в тій чи іншій мірі, стає авторитарним, ієрархічно організованим.

В результаті свого тривалого розвитку, як вважають окремі дослідники, громадянське суспільство склалося як «система незалежних від держави суспільних інститутів і відносин, які покликані забезпечити умови для самореалізації окремих індивідів і колективів, реалізації приватних інтересів і потреб» [4, с. 30]. Це визначення громадянського суспільства, дане К.С. Гаджиевим, уявляється нам цілком прийнятним. Громадянське суспільство включає різні групи і спільноти, церкву (там, де вона відокремлена від держави), опозиційні політичні партії, профспілки, асоціації за інтересами (бізнес-клуби і т.п.), некомерційні організації та ін. При всіх відмінностях, громадянське суспільство та держава тісно пов'язані одне з одним. Так, наприклад, політична партія, яка перемогла на виборах, фактично переміщується в сферу

державності (і навпаки, залишає останню, стаючи опозицією, тобто частиною громадянського суспільства). Така точка зору підтверджує, що громадянське суспільство не стільки відокремлюється від держави, скільки намагається формувати її відповідно до своїх цінностей та інтересів.

Розвиток підходів до визначення дефініції «громадянського суспільства» чітко простежується на прикладі вивчення аналізованого концепту в сфері політології та соціології. Так, наприклад, політико-правовий підхід характеризує громадянське суспільство як «...соціальний демократичний організм, який представляє собою сукупність неполітичних відносин (економічних, національних, духовно-моральних, культурних і т.д.), огорожених законодавством від регламентації їх функціонування і розвитку з боку державної влади. (...) Громадянське суспільство - втілення і відображення конкретно-історичного рівня розвитку народовладдя, громадянськості людей, ступеня досягнення їх контролю за діяльністю держави та її органів» [5, с. 36-37]. В даному визначенні вже зачіпається правове поле існування аналізованого концепту.

Що стосується взаємодії з державою, то якщо К.С. Гаджієв вважає, що громадянське суспільство розвивається паралельно з державою і формує її відповідно до своїх цінностей, то в даному визначенні чітко простежується думка про те, що громадянське суспільство покликане контролювати діяльність держави та її інститутів.

Соціологічний підхід проявляє себе в такому визначенні громадянського суспільства: «певний суспільний лад, організація родини, станів чи класів, офіційним вираженням якого є політичний лад, заснований на розвиненій системі цивільного права» [6, с. 331]. Автор даного визначення посилається на недостатній рівень опрацювання поняття «громадянське суспільство» в сучасних соціологічних теоріях. Однак, приходять до висновку, що «в принципі громадянське суспільство як сфера людської самодіяльності повинна бути вільною від свавільного втручання державних органів» [6, с. 332].

В сучасній політичній думці домінує суто політологічний підхід за яким громадянське суспільство це «тип суспільства з ліберальною господарською системою, в якому кожен громадянин може претендувати на незалежний спосіб життя згідно з принципами свободи і рівності, тобто в рамках тих політичних данностей, в прийнятті або відхиленні яких він бере участь на рівних правах» [7, с. 192]. Ця характеристика описує громадянське суспільство, з акцентом на його присутність тільки в політичній сфері соціуму.

Соціально-філософський підхід розглядає громадянське суспільство як «соціальну систему, в якій функції цілого здійснюються через взаємодію автономних індивідів, тобто громадян, з урахуванням розміреності їх буття, їх прав, обов'язків, повноважень і інтересів», а підсистеми, інститути та інші структури суспільства мають прямий і зворотній зв'язок з «індивідуальною та спільною діяльністю індивідів» [8, с. 103].

Таким чином, зазначимо, що існують різні наукові підходи щодо осмислення ідеї громадянського суспільства, в яких воно представлено як «організм», «тип суспільства», «суспільний лад» чи «соціальна система». Об'єднує всі ці дефініції те, що всюди говориться про суспільство вільних громадян, а держава присутня як сторона, що з ним взаємодіє [9, с. 237-240].

Мета статті. Осмислення поняття громадянського суспільства як провідного концепту сучасного соціально-політичного дискурсу та феномену соціальної реальності в контексті її соціально-філософської рефлексії.

Виклад основного матеріалу. Контури сучасної концепції громадянського суспільства визначаються як соціально-філософськими теоріями, так і ідейно-політичними доктринами.

Сучасний стан та розвиток соціального світу визначається характером взаємодії між «системним» і «життєвим» початками. Якщо в традиційному суспільстві переважає стійкий, рівноважний стан цих двох начал, а їх взаємодія опосередковується за допомогою сімейно-родинних і общинних зв'язків, які здійснюють на них стабілізуючий вплив, то в сучасному суспільстві взаємодія життєвого світу і системи докорінно змінюється.

В процесі еволюції суспільства відбувається не тільки диференціація життєвого світу, в ході якої зростає його раціоналізація, а й диференціація системи. «Цей процес - зазначає В.Н.Фурс, - попередньо і в найзагальнішому плані можна уявити так, що життєвий світ, який в архаїчному суспільстві поки ще коекстенсивний зі слабо диференційованою суспільною системою (оскільки тут системна диференціація веде лише до того, що структури даної системи спорідненості стають все складнішими), при подальшому розвитку у все більшій мірі перетворюється в одну з підсистем суспільства поряд з іншими» [10, с. 127]. Для того щоб вкорінити системні механізми в життєвому світі, необхідна їхня нова інституалізація, що вимагає еволюції моралі і права.

У сучасному суспільстві традиційна культура і громадянські відносини вже не можуть грати роль стримуючого фактора по відношенню до суперечностей між системним і життєвим світами. Однією з найбільш загальноприйнятих характеристик сучасного суспільства є його позначення в якості раціонального. Е. Гідденс виділяє наступні інститути модерну як історичного періоду: капіталізм, індустріалізм, нація-держава і військова сила. При такому підході сучасне суспільство постає як «неотрадиційний» соціальний порядок, відмітними особливостями якого стають раціональність, інновації та динамізм.

Диференціація і розвиток економічної та науково-технічної сфер системного світу загострюють його протиріччя з життєвим світом. Останній витісняється на периферійну сферу, відбувається його «колонізація». Крім цього надмірна раціоналізація життєвого світу, призводить до зростання відчуження і самовідчуження людей. Як зазначає Ю. Габермас, «роз'єднання системи і життєвого світу відбивається всередині модерних життєвих світів, перш за все як уречевлення: громадянська система остаточно розриває горизонт життєвого світу, вивільняючи його від передрозуміння комунікативної практики ...» [11, с. 258]. Дана ситуація актуалізує потребу в появі більш ефективних опосередковуваних механізмів, що регулюють взаємовідносини системи і життєвого світу в сучасному суспільстві.

Формальна раціональність індустріального суспільства руйнує природно сформовані соціальні і культурні «захисні» механізми життєвого світу, вона проникає в сферу міжособистісних відносин і повсякденних дій. Наслідком цього є зростання

напруженості і конфліктів в сучасному суспільстві, які з області економіки і політики переміщуються в область культури, зачіпаючи життєві цінності і орієнтації людей.

Певною реакцією на це стає поява різноманітних соціальних рухів і асоціацій, які намагаються запобігти або пом'якшити системну колонізацію життєвого світу. Ю. Хабермас називає такі асоціації і рухи автономними і описує механізм їх виникнення наступним чином: «Автономними я називаю такі об'єднання громадськості, які не виробляються і не містяться політичною системою заради отримання легітимації. Спонтанно виникають з мікрообластей повсякденної практики центри згущення комунікації можуть розвинути в автономні об'єднання громадськості і стабілізуватися як самостійні форми інтерсуб'єктивності лише в тій мірі, в якій потенціал життєвого світу використовується ними для самоорганізації ...» [12, с. 422-423].

Громадянське суспільство не тільки захищає сферу життєвого світу від домагань системи, але і відкриває канали активного впливу повсякденної неполітичної активності людини на системні структури. Воно, на думку Ю.М. Резніка, «бере на себе функцію трансляції нових соціальних форм і культурних зразків, що зароджуються всередині життєвого світу і що володіють високим адаптаційним потенціалом» [13, с. 112]. Це дозволяє оновлювати економічні, політичні, правові та інші структури системного світу і підвищувати їх життєздатність.

Саме цю ситуацію фіксує Е. Гідденс, кажучи про те, що фундаментальною характеристикою, що відрізняє суспільство модерну, є внутрішньо притаманна йому рефлексивність. «Рефлексивний моніторинг» - це постійне відстежування індивідом своїх дій, дій інших людей, а також фізичних і соціальних умов дії.

Зростаюча рефлексивність соціальної дії надає нові риси процесу інституціоналізації, що збільшує активність і самостійність соціальних агентів, дозволяючи їм, тим самим, стати членами громадянського суспільства. Завдяки рефлексивності соціальних дій в громадянському суспільстві переважають «горизонтальні» зв'язки і комунікативні дії, орієнтовані на взаєморозуміння і досягнення згоди між ними.

Рефлексивні відносини дозволяють соціальним агентам зрозуміти соціальні структури як сукупність їх власних повсякденних практик. Як зазначає Е. Гідденс, «в своїй діяльності і за допомогою цієї діяльності агенти відтворюють умови, які роблять її можливою» [14, с. 41]. Це переміщує соціальний конфлікт зі сфери протистояння системи і життєвого світу в площину внутрішньосуб'єктного простору особистості. Тепер він виглядає конфліктом між потребами особистості та можливостями їх реалізації в системному світі або за допомогою нього.

Разом зі зростанням відповідальності особистості за свої дії розширюється сфера її індивідуальної свободи. К. Поппер, характеризуючи людину як члена громадянського суспільства, зазначає її здатність приймати особисті відповідальні рішення. «У нашому способі життя, - роз'яснює Поппер, - між законами держави, з одного боку, і табу, які ми звично дотримуємося, з іншого, існує постійно розширювана область особистих рішень, з її проблемами і відповідальністю. І ми знаємо важливість цієї області. Особисті рішення можуть призвести до зміни табу і навіть політичних законів, які більш вже не є табу» [15, с. 217-218].

Раціональність традиційного суспільства є ціннісною раціональністю. Вона полягає в збереженні загальних цінностей, умінні їх формулювати і в знаходженні шляхів дотримуватися їх. Раціональність сучасного суспільства є цільовою. Вона полягає в правильному визначенні цілей і вміння їх досягати. При розмаїтті інтересів і цінностей існує також і безліч цілей. Уміння узгодити їх, представити як загальні (національні, державні, національно-державні), а також уміння не довести конфронтацію приватних інтересів і цілей, що роздирають суспільство, до ворожнечі характеризує раціональність сучасного суспільства. Відбувається раціоналізація конфлікту, що дозволяє бачити в ньому нормальне явище і навіть продуктивні і інноваційні можливості.

Підеумовуючи основні наявні тлумачення, можна виділити дві концепції, що лежать в основі сучасного соціально-філософського розуміння даної проблеми. Вони склалися історично і існують зараз. Згідно з першим трактуванням, громадянське суспільство ідентифікується з державою особливого типу, в якому юридично забезпечені, політично захищені і ідеологічно обґрунтовані права і свободи особистості, в силу чого воно може вважатися «цивілізованим», тобто громадянським (Платон, Дж. Локк, Ж.-Ж. Руссо, І. Кант).

Інше трактування громадянського суспільства пов'язане з уявленням про нього як про певну сферу соціуму - сферу позадержавних відносин, структур та інститутів (Г.В.Ф. Гегель, К. Маркс, А. Грамші, А. де Токвіль, Ю. Хабермас, Ч. Тейлор). Розуміння його як особливої сфери соціуму не означає поділу соціального простору на дві відгороджені один від одного сфери буття. Громадянське суспільство не є арифметична різниця між суспільством в цілому і державою. Суспільство дуже складна система, але воно є єдине ціле, і між різними його сферами необхідні взаємозв'язок і взаємодія. Громадянське суспільство, як і його інститути, існує і функціонує в тісному взаємозв'язку з політичними інститутами держави. Держава в силу властивої їй функції структурування соціальних відносин неминуче впливає на життя приватної сфери вже тим, що створює ті чи інші, сприятливі або несприятливі умови для її розвитку і функціонування. Громадянське суспільство виконує функції «зчіпки» соціуму і управління його діяльним буттям, з'єднання приватного і громадського інтересів, посередництва між особистістю і державою. Воно, з одного боку, є полем, на якому розгортається боротьба різноспрямованих приватних і групових інтересів, а з іншого - активним керуючим фактором цього процесу.

Таке трактування громадянського суспільства включає дві позиції, що ґрунтуються на аналізі реальності сучасного постіндустріального розвитку соціуму, що знаходиться в фазі постмодерну.

Згідно з першою, громадянське суспільство є система незалежних і автономних від держави інститутів та відносин, заснованих на свободі особистості, політичний плюралізм та демократичному правосвідомості. У ньому присутні не тільки соціально-економічні, а й політичні зміни. Відповідно і його інституційна структура включає не тільки «соціальні рухи» та інші непартійні громадські організації, а й політичні партії, точніше, їх непарламентські структури (на відміну від парламентських фракцій або «партій», які є органічною частиною держави).

Відповідно до іншої позиції громадянське суспільство - це феномен, інституційною основою якого є соціальні групи, організації і рухи «неполітичного» характеру. Ця точка зору ґрунтується в концептуальному плані на працях німецького філософа Юргена Габермаса [див. 11-12]. При такому підході громадянське суспільство розглядається з одного боку як реальний розвиток по лінії громадських ініціатив нових соціальних рухів та іншої активності подібного роду, а з іншого - свого роду вихідна база для реалізації моделі, в рамках якої «колективна ідентичність» або колективна свідомість буде поєднуватися з плюралізмом особистісних цінностей, а політична і економічна підсистеми будуть їм контролюватися.

В рамках даного підходу підкреслюється значення для формування основ громадянського руху напівофіційних асоціацій в сфері економіки і бізнесу, нових, незалежних від партії і держави соціальних організацій на професійній основі (об'єднання фермерів, підприємців, працівників інтелектуальних професій і т.д.), що є свідченням ускладнення суспільної структури, динамізму і гнучкості соціально-економічних процесів.

Громадянське суспільство, з точки зору соціокультурних передумов його виникнення, визначається в соціальній теорії як продукт антропосоціогенезу і розвитку культури суспільства модерну, на основі яких відбувається формування громадянського типу особистості.

Поняття «громадянська особистість» характеризує особливий стан людини, «який ввібрав» в себе кращі досягнення людського роду і отримав свою автономію в процесі тривалої і наполегливої боротьби за своє соціальне визволення і духовне розкріпачення. Реальні цивільні права і свободи є результатом соціокультурної еволюції людини, розширення сфери його вільного соціальної творчості.

Саме «громадянська особистість» здатна подолати безперервно відтворюється протиріччя між системно-формальними вимогами соціуму і повсякденними практиками життєвого світу. Громадянськість не є раз і назавжди встановленим станом або якістю особистості. Це скоріше - «перманентний поклик душі», яка намагається утримати «ціле» в ситуації хиткої рівноваги між колективістською або «соцієтистською» орієнтацією «системного» світу і індивідуалістичною орієнтацією «життєвого» світу соціуму. Громадянськість особистості визначається мірою її морального подвижництва і реальною здатністю подолати обмеження бездушного індивідуалізму або «стадного колективізму». Цивільний етос сучасного соціуму характеризується тенденцією переходу до персоналістичної моделі соціальної поведінки людей. Тому громадянське суспільство в сучасній соціально-філософській теорії все більше номінується як недержавний модус суспільного буття. Як писали М. Ільїн та Б. Коваль, «ми цілком можемо говорити про громадянське суспільство як недержаву» [16, с. 194].

У структурному відношенні громадянське суспільство постає як досить складне і специфічне утворення в системі даного конкретного суспільства. Складне - оскільки воно включає в себе, мабуть, всі елементи системи «суспільство», за винятком держави. Специфічне - оскільки зв'язки між елементами, що складають громадянське суспільство, побудовані принципово інакше, ніж в суспільстві в цілому. Якщо в суспільстві в цілому і в такій його підсистемі як держава переважають зв'язки супідрядні, ієрархічні, то

громадянське суспільство характеризується зв'язками горизонтальними і координаційними.

Структуруючий елемент громадянського суспільства - мережа однорівневих суспільних відносин: економічних, соціальних, територіальних, конфесійних, етичних, мовних і т.д. Всі вони тісно пов'язані між собою, перетинаються, впливають один на одного. Але єдиної ієрархічної або концентричної системи не утворюють, залишаючись різними складовими частинами названої мережі громадських відносин і співіснуючи в режимі кооперації.

Громадські структури громадянського суспільства не можуть існувати без людей, які і є носіями даних суспільних відносин. Їх практичною діяльністю воно актуалізується і завдяки їй же, так чи інакше, задовольняється їх особливий, партикулярний інтерес, однопрофільних з цим ставленням. Саме в здійсненні свого власного партикулярного інтересу, що зовсім не виключає його суспільної корисності, укладена місія окремих індивідів і колективів людей, що групуються навколо особливих однорівневих суспільних відносин.

Висновки і перспективи подальших досліджень.

Пройшовши певну еволюцію свого розвитку поняття «громадянського суспільства» увібрало в себе різні смислові навантаження. Але всі дослідники сходяться у визначенні змісту даного поняття, що:

- по-перше - це один з об'єктивних етапів розвитку людства незалежно від національних особливостей, хоча його структура і не є універсальною для всіх країн;

- по-друге - громадянське суспільство успішно функціонує там, де спирається на «середній клас» - досить забезпечену, освічену і соціально активну частину суспільства, і між ними існує сильна, позитивна і пряма залежність, що стала одним з важливих компонентів демократичної свідомості.

Різноманіття підходів зумовило і розмаїття визначень громадянського суспільства:

- спільність вільних, рівноправних людей, кожному з яких держава забезпечує юридичні можливості бути власником, користуватися свободою і надійної соціальним захистом, а також брати участь у політичному житті;

- етносоціальний простір, в якому люди взаємопов'язані і взаємодіють між собою як незалежні особистості, які мають власність, вільно розпоряджаються результатами своєї праці, є носіями політичних прав і свобод;

- необхідний і раціональний спосіб соціального життя, заснований на праві і демократії;

- суспільний лад, при якому людині гарантується вільний вибір форм її економічного і політичного буття, затверджуються права людини, забезпечується політичний плюралізм;

- суспільство, в якому взаємно обумовлені приватні і загальні інтереси;

- суспільство, яке досягло партнерських відносин з державою, яка може поставити державу під свій контроль, в якому існуюча можливість його членів реалізувати свої права і обов'язки доповнюється здатністю держави забезпечити безпеку суспільства в цілому і його громадян;

- суспільство, яке контролює не тільки державу, а й багатства країни, її економіку;

- соціальна система, в якій функції цілого здійснюються через взаємодії автономних індивідів, тобто громадян, з урахуванням розмірності їх буття, їх прав, обов'язків, можливостей, інтересів;

- суспільство зрілих громадян із високим рівнем економічної, соціальної, духовної, політичної культури, яке спільно з державою утворює розвинені правові відносини;

- суспільство вільних громадян, яке вільне від держави, але взаємодіє з нею заради загального блага.

Серед характеристик громадянського суспільства, можна виділити дві основні:

1) громадянське суспільство є соціальною формою, з претензією на тотальну систему всіх підсистем (економічної, виробничої, політичної, правової, культурної), демонструючи дистанціювання з державою;

2) громадянське суспільство - це всього лише підсистема, яка є похідною від економічних і соціокультурних основ, реалізує відносини між людьми. Вона взаємодіє, співпрацює або бореться з державою.

В основі всіх визначень закладено, як правило, один з вимірів громадянського суспільства: історичний, соціально-економічний, соціально-політичний, соціокультурний, соціально-правовий. Головний акцент робиться на тому, що силою, яка приводить в рух суспільство, є автономний індивід, власник, що активно налагоджує зв'язки з іншими індивідами, Людина.

При цьому більшість дослідників сходиться в думці, що в основі громадянського суспільства, лежать три складові: приватна власність, правові відносини, самостійні і впевнені в своїх силах люди.

Різноманіття визначень і їх умовний характер спонукає автора в ряді робіт визначити громадянське суспільство як асоціацію вільних, рівноправних, а значить, автономних і активно діючих людей з орієнтиром на власне благо і благо суспільства, оскільки їх особисте життя здійснюється в сфері суспільного життя [17, 18]. Доводиться констатувати, що, на сьогоднішній день, дослідження стану громадянського суспільства в вітчизняному науковому дискурсі ще не здобули відповідної їм практичної і теоретичної значущості, залишаючи значний потенціал для його подальшого вивчення.

Література:

1. Горбань А.В. Гражданское общество: идея и ее осуществление: [монография] / А.В. Горбань. – Симферополь: ИТ АРИАЛ, 2011. – 396 с.
2. Гражданское общество в эпоху тотальной глобализации: [монография] / [А.В. Горбань, А.А. Чемшит, Ю.С. Коноплин и др.]; научн. ред. И.И. Кальной, А.В. Горбань. – Симферополь: ИТ АРИАЛ, 2011. – 846 с.
3. Ильин М.В. Слова и смыслы. Опыт описания ключевых политических понятий / М. Ильин. - М.: РОССПЭН, 1997. - 432 с.
4. Гаджиев К.С. Концепция гражданского общества: идейные истоки и основные вехи формирования / К. Гаджиев. - Вопросы философии. – 1991. - №7. - С. 19-35.
5. Политологический словарь. - М.: Мысль, 1995. – 192 с.
6. Российская социологическая энциклопедия. - М.: Норма-Инфра-М, 1998. - 672с.
7. Даниленко В.И. Современный политологический словарь. / В. Даниленко. - М.: NOTA BENE, 2000. - 1024 с.

8. Современный философский словарь / Под общ. ред. В.Е. Кемерова и Т.Х. Керимова. — 4е изд., испр. и доп. — М.: Академический проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2015. — 823 с.
9. Горбань А.В. Подходы к анализу понятия «гражданское общество» / А.В. Горбань // Культура народов Причерноморья. — 2011. - № 218. — С. 237-240.
10. Фурс В.Н. Философия незавершенного модерна Юргена Хабермаса. / В. Фурс. - Минск: Экономпресс, 2000. - 224 с.
11. Хабермас Ю. Демократия. Разум. Нравственность. / Ю. Хабермас. - М.: КАМІ, Academia, 1995.
12. Хабермас Ю. Вовлечение другого: очерки политической теории. / Пер. с англ. Медведева Ю.С. / под ред. Складнева Д.А. - М.: Наука, 2001.
13. Резник Ю.М. Гражданское общество как идея / Ю. Резник // Социально-гуманитарные знания.-2002.-№ 4. — С. 109
14. Гидденс Э. Элементы теории структуриации / Э. Гидденс // Современная социальная теория: Бурдье, Гидденс, Хабермас. - Новосибирск, 1995. - С. 41.
15. Поппер К. Открытое общество и его враги. / К. Поппер. - М., 1992. - Т. 1. - С. 217-218.
16. Ильин М.В., Коваль Б.И. Две стороны одной медали: гражданское общество и государство // Полис. - 1992. -№ 1-2. - С. 194.
17. Горбань А.В. Онтологические основания гражданского общества / А.В. Горбань // Гілея: науковий вісник. Зб. наук. праць / Гол. ред. В.М. Вашкевич. - К.: ВІР УАН, 2011. - № 47. - С. 221-226.
18. Горбань А.В. Феномен гражданского общества: идея и механизмы реализации / А.В. Горбань // Культура народов Причерноморья. — 2012. - № 229. — С. 75-78.

УДК: 130.122:316.4]:159.956

Бондар Т.І.

Київський університет імені Бориса Грінченка

Донець О.Б.

Київський університет імені Бориса Грінченка

ПРОГНОСТИЧНА ФУНКЦІЯ ІНТУЇЦІЇ В ПІЗНАННІ СОЦІАЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ

Сучасне інформаційне суспільство вимагає від людини принципово нових навичок і здібностей. Інтуїція як складний, багатогранний феномен передбачає розширення пізнавальних можливостей, актуалізацію потенційних ресурсів людини. розглядається З розвитком науки і можливостей людського пізнання інтуїція все більше розкриває свої нові якості. В статті здійснена спроба знайти зв'язок інтуїції з основами наукового передбачення суспільних процесів, відомого тепер також як соціальне прогнозування.

Ключові слова: *пізнання, інтуїція, інтелектуальна інтуїція, передбачення, соціальне прогнозування, футурологія.*

Бондарь Т.И., Донец О.Б. Прогностическая функция интуиции в познании социальных процес сов Современное информационное общество требует от человека